

“СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ” ЯК СКЛАДОВА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ ДОБРО В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Онищак Г. В.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Постановка проблеми та її визначення. Людський чинник та відображення пізнавальної діяльності людини, спрямованої на вивчення об’єктивної дійсності, займають провідне місце в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (М. П. Кочергана, М. П. Фабіан, І. О. Голубовської, А. Вежбицької, Г. В. Колшанського, Ю. Д. Апресяна та ін.). Однак картина світу, відображена свідомістю окремої людини з урахуванням її індивідуальних та національно-культурних особливостей, безумовно має суб’єктивний характер, який виражається за допомогою мовних засобів. Це зумовлює актуальність вивчення людського фактору в мові, інтерес до якого за останні десятиріччя безперервно зростає, адже, вивчаючи індивіда та його/її внутрішній світ, можна краще розкрити природу мови та її особливості.

Людину неможливо вивчати поза мовою, оскільки остання – інструмент пізнання, за допомогою якого пізнаємо світ і культуру. Мова бере безпосередню участь у формуванні особи, визначаючи її поведінку, спосіб життя, світобачення, менталітет та національний характер. Г. В. Колшанський стверджує, що “розмежування поняття людського фактору – людини як об’єкта пізнання і мови як атрибуту людини – не суперечить єдиній онтологічній природі мови, а відповідно, сприяє пізнанню світу в усіх конкретних різновидах його прояву, які служать предметом практичного і теоретичного засвоєння і закріплення людиною результатів свого пізнання у мовній матерії, і визначає специфіку цього фактору в функціонуванні мови” [1, с. 88].

У зв’язку з тим, що принцип антропоцентризму неможливо трактувати однозначно, в лінгвістичній науці виділяють різні підходи його реалізації. Перший передбачає включення “мовного індивіда” в об’єкт науки про мову, а другий відображено в сучасній лінгвістичній філософії та пов’язано із визнанням того факту, що мова є невід’ємною частиною людини; третій розглядає людину (носія мови) як предмет мовознавства; ще один базується на визнанні мови як тієї складової, яка робить людину людиною. Не дивлячись на існуючі різноманітні трактування принципів і підходів до розгляду антропоцентризму, очевидно, що лінгвістика змінила свій напрям, поставивши в центр уваги людину, яка утворює мову і створюється нею.

Отже, особа виступає системоутворюючим елементом будь-якої мовної картини світу, і дослідження різноманітних мовних засобів її вираження в

різноструктурних мовах, які являють собою дві самобутні лінгвокультури, сформовані розумінням світобудови по-своєму, є на часі.

Актуальність. Серед характеристик, які розкривають буття людини, особливе місце займає **ставлення до людини**, аналіз якого, по-перше, дає змогу змоделювати не тільки поведінку та емоційні реакції людини, але і краще зрозуміти мотивацію її дій та вчинків, які є важливою формою самореалізації, безпосередньо пов'язаної з моральними рисами, характером та психоемоційним станом особи. По-друге, виступаючи однією із складових частин культури, це поняття виявляє не тільки особистісні якості індивіда, але й морально-культурні цінності всієї етнічної спільноти, до якої він/вона належить. Крім того, всебічне вивчення ставлення до людини дозволяє виділити певні стереотипи її поведінки, а також національно-культурний досвід.

Метою статті є вивчення проявів особливостей вербалізації тематичної групи “ставлення до людини” як складової лексико-семантичної групи **добро** в сучасних англійській та українській мовах.

Матеріалом дослідження служать іменники на позначення **добра**, зібрані шляхом суцільного аналізу Великого Оксфордського словника англійської мови в 12-ти томах та Словника української мови в 11-ти томах.

Дослідження іменників на позначення **добра** в англійській та українській мовах здійснюється за допомогою методики формалізованого аналізу лексичної семантики. Запропонований підхід базується на формальному, суто мовному критерії – віднесеності слів, які аналізуються, до однієї частини мови. Матричний метод представлення семантичних відношень між словами мови розглядаємо як метамову для опису досліджуваних об'єктів аналізу, а матрицю у вигляді таблиці – як модель системи семантичних зв'язків, з одного боку, та семантичної структури лексики з іншого. Вказана модель фіксує семантичні зв'язки між словами у вигляді стовпчиків та рядків однакової довжини, де плюсом позначаються співвідношення слів та їхніх значень [4, с. 19].

Виклад основного матеріалу та отримані висновки. Для того, щоб зрозуміти специфіку вербалізації ставлення до людини у досліджуваних мовах, виділяємо семантичні особливості лексем *attitude* та *ставлення* в англійській та українській мовах. Укладачі Великого Оксфордського словника в 12-ти томах визначають лексему *attitude* як *settled behavior or manner of acting, as a representative of feeling or opinion* (визначена манера поведінки або ставлення до когось або чогось як вияв почуттів чи думки) [6, V. I, p. 533]. У Словнику української мови в 11-ти томах знаходимо наступну формулу тлумачення іменника *ставлення*: *той або інший характер поведінки з ким-, чим-небудь* [5, Т. 9, с. 634]. Таким чином, об'єднуючою властивістю слів досліджуваних тематичних груп є відображення манери або характеру поведінки, відмінною – відображення емоцій в англійській мові та їхня відсутність в українській.

Лексика тематичної групи “ставлення до людини” у складі лексико-семантичної групи **добро** в англійській мові розкривається за допомогою 71 слова (17,3 %), в українській – 24 слів (10,7 %). Виділений нами лексичний склад

тематичної групи “ставлення до людини” в англійській мові поділяємо на 2 групи: 1) манера поведінки та 2) психоемоційний стан. До першої групи відносимо слова **grace, regard, respect, civility, morality, perfection, devotion, consideration, delicacy, kindness, gentility, charity, care, gallantry, humanity, chivalry, liking, reverence, indulgence, partiality, affectation, courtesy, trust, praise, obeisance, piety, uprightness, elegance, chastity, purity, heed, animosity, lenience, goodness, affection, honesty**. До другої належать іменники **pride, passion, interest, love, spleen, jollity, pity, joy, mirth, pleasure, satisfaction, easement, sympathy, concern, felicity, glee, exaltation, amusement, gaiety, rapture, warmth, happiness, mercy, delight, bliss, fun, elation, enjoyment, admiration, exultation, condolence, exhilaration, delectation, hilarity, compassion**. До складу тематичної групи “ставлення до людини” в українській мові входять іменники **увага, любов, милість, ласка, шана, повага, закохання, симпатія, кохання, прихильність, шаноба, приязнь, доброта, пошана, співчуття, поважання, милосердя, чесність, доброчесність, гуманізм, довіра, добрість, пієтет, героїзм**.

При зіставленні досліджуваних тематичних груп спостерігаємо кількісну перевагу лексичних одиниць в англійській мові, що зумовлено тим фактом, що в українській мові наявна менша диференціація лексем. Проте серед мовного матеріалу знаходимо і семантичну тотожність лексичних одиниць: **увага – heed, любов, кохання – love, милість, ласка – grace, повага – respect, симпатія – affection, доброта – goodness, kindness, співчуття – sympathy, compassion, милосердя – charity, mercy, гуманізм – humanity, довіра – trust, чесність – honesty**. Зіставляючи еквіваленти досліджуваних мов, спостерігаємо їхню неоднакову семантичну наповненість у парах. Так, наприклад, у формулах тлумачення іменника **charity** в англійській мові виділяємо 27 сем, тоді як у його українського відповідника **милосердя** – 10.

Специфічними ознаками прояву ставлення до людини в англійській мові виступають: а) позначення емоцій з різним ступенем інтенсивності (**love, passion, admiration; joy, happiness, bliss**); б) манери поведінки, спрямовані на дотримання моральних норм (**civility, morality, delicacy, gentility, perfection, chivalry, uprightness, elegance** та ін.); в) наявність визначених рис особистості (**indulgence, lenience, courtesy, chastity, purity**). Українські лексичні одиниці **шана, закохання, прихильність, шаноба, приязнь, поважання, добрість, пієтет** об'єднано узагальненою ознакою, що передається семою “*ставлення до людини*”. Усі зазначені слова передають етикетні норми поведінки і цим зближують лексико-семантичну групу **добро** з лексико-семантичною групою “етикет”.

Семантика слів на позначення “ставлення до людини” в сучасній українській літературній мові є суспільно зумовленою і соціально маркованою, відображаючи життя та діяльність особи і залежить від статусу членів суспільства, характеру суспільних відносин та норм. Так, наприклад, семантика лексичної одиниці **доброта** розкривається шляхом указівки на *чутливе, дружнє ставлення до людей*, а також визначається як *моральна чистота, чесність*.

Слово **милосердя** безпосередньо асоціюється з **добром**, адже тлумачиться як *добре, співчутливе ставлення до кого-небудь; вияв жалості; помилування*. Семантика досліджуваного іменника розгортається на фоні його зв'язків з іншими частинами мови: *без милосердя* – жорстоко, немилосердно; *з милосердя* – із співчуття і жалю; *мати (виявляти, виявити і т. ін.) милосердя* – співчутливо, жалісливо ставитися до кого-небудь; *виявляти* таке ставлення; *просити (благати і т. ін.) милосердя у кого* – просити в когось співчутливого ставлення до себе, помилування.

Іменник **довіра** позначає *ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чиясь правоту, чесність, щирість і т. ін.* Ця лексична одиниця також вживається у виразах: *влязти (влізти, вкрадатися, вкратися, втиратися, втертися і т. ін.) в довір'я* – різними підступними діями, хитрощами і т. ін. домогатися довірливого ставлення до себе; *входити (увійти) в довір'я* – домогатися довірливого і доброго ставлення до себе.

Яскравими прикладами слів на позначення “ставлення до людини” в англійській мові є іменники **kindness**, **devotion** та **passion**. **Kindness** пояснюється укладачами Великого Оксфордського словника як позитивна природна якість або здібність (*good natural quality or aptitude*), властивість бути добрим (*the quality or habit of being kind*), добра вдача чи її вияв у вчинках або поведінці (*kind nature or disposition, or the exhibition of this in action or conduct*), ніжні почуття (*kind feeling; a feeling of tenderness or fondness*), симпатія, любов (*affection, love*), прихильність, дружба (*good will, favour, friendship*).

Лексема **devotion** характеризує прив'язаність до людини, справи, занять, серйозну схильність (*the quality of being devoted to a person, cause, pursuit, etc.; earnest addiction or application*), палку прив'язаність, вірність (*enthusiastic attachment or loyalty*), віддану службу (*devoted or attached service*), те, до чого прив'язана дія або справа людини, предмет, мету, намір (*that to which a person's action or thing is devoted; object, purpose, intent*). Досліджуваний іменник містить і тлумачення, що стосуються релігійних уявлень та норм: *the fact or quality of being devoted to religious observances and duties* (відданість релігійним обрядам і обов'язкам), *religious devotedness or earnestness, reverence* (релігійна відданість, поклоніння), *religious worship or observance, prayer and praise* (релігійний культ, молитва та похвала), *an act of worship* (проведення культу), *an offering made as an act of worship, an oblation* (пропозиція, зроблена в знак поклоніння, пожертвування), *a gift given in charity, alms* (подарунок в знак милосердя, милостиня). Завдяки цим значенням слово **devotion** виступає елементом семантичної мікросистеми “релігійні уявлення”.

Лексична одиниця **passion** характеризує закоханість, сильну сексуальну прив'язаність, любов (*amorous feeling, strong sexual affection, love*), об'єкт кохання, кохану людину (*an object of love, a beloved person*), палке бажання спрямоване на щось (*an eager outreaching of the mind towards something*), непереборну завзятість або ентузіазм з особливою метою (*an overmastering zeal or enthusiasm for a special object*), несамовиту пристрасть (*a vehement predilection*).

Цей іменник у досліджуваній групі лексичних одиниць займає особливе місце. Про це свідчить той факт, що вступаючи у зв'язки із словами, що містять виключно позитивну конотацію, серед його лексичних значень виділяються й такі, що мають цілком протилежну семантику, передаючи *the suffering of pain* (терпіння болю), *suffering or affliction* (страждання, муку), *the sufferings of Jesus Christ on the Cross* (муки Ісуса Христа на Хресті), *a painful affection or disorder of the body or of some part of it* (болісне ураження або розлад тіла чи певної його частини), *a violent access, attack, or fit of disease* (сильний приступ, напад хвороби), *an outburst of anger or bad temper* (спалах гніву або поганого настрою).

Варто відзначити, що серед лексичного складу на позначення “ставлення до людини” в українській мові немає жодної лексичної одиниці, яка б поєднувала у собі як позитивну, так і негативну конотацію. В англійському мовному матеріалі до таких слів належать **pride, passion, interest, spleen, pity, care, compassion, animosity**, які зближують лексико-семантичну групу **добро** із семантично близькими та віддаленими групами лексики сучасної англійської мови.

Таким чином, у межах лексико-семантичної групи **добро** в сучасних англійській та українській мовах загальноприйняте знання про “ставлення до людини” виявляється в першу чергу шляхом виділення позитивної поведінки, цінної моральної якості, властивості людини або соціальної групи. Моральні характеристики збігаються значною мірою в українській та англійській свідомостях, так само як і їхнє вербальне вираження. Так, спільними ознаками для представників обох лінгвокультур виступають доброта, чесність, співчуття, увага, любов, повага, гуманізм, милість, ласка, симпатія, милосердя. Погляди українців на норму поведінки трішки відмінні від тих, що притаманні англійцям, а це свідчить про наявність передачі в кожній мовній спільноті національних та культурних цінностей із покоління в покоління. Звідси – як англійська, так і українська лінгвокультури відрізняються неповторним набором етичних еталонів та норм, і відтворюються крізь призму національно-культурних і соціально-економічних особливостей їхнього існування.

Зіставне дослідження лексики на позначення “ставлення до людини” як складової лексико-семантичної групи **добро** дало змогу визначити, що людина вважає ціннішим у ставленні до інших і відповідно до себе, систематизувати спільні та індивідуальні характеристики, що функціонують у різних соціумах, виявити універсальне та національно-специфічне в системах мов різних народів та знайти ключ до пояснення мотивів поведінки як окремої людини, так і націй в цілому. Семантика досліджуваних мовних одиниць не тільки відображає особливості менталітету носіїв англійської та української лінгвокультур, але й здійснює вплив на їхнє світосприйняття та поведінку.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в глибшому лексико-семантичному аналізі інших груп лексем на позначення **добра** в сучасній англійській мові в їхніх зв'язках з неспорідненими групами лексики.

Література

1. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский [Отв. ред. А. М. Шахнарович, предисл. С. И. Мельник и А. М. Шахнаровича]. – [Изд. 2-е, доп.]. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 128 с. – (Лингвистическое наследие XX века.)
2. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. А. Корнилов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
3. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: [Учеб. пособие] / С. Г. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
4. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах: [монографія] / Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород: Інформаційно-видавниче агентство “ІВА”, 1998. – 255 с.
5. Словник української мови: у 11-ти т. / [І. К. Білодід та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
6. Oxford English Dictionary: in 12 vol. / [chief ed. James Murray]. – London: Oxford University Press, 1963.

Summary

The present article deals with the comparative analysis of the lexical units denoting “attitude towards a person” as a constituent part of the lexico-semantic group of **good** in English and Ukrainian. Comparative study of the words in the languages under research has given the possibility of disclosing both quantitative and qualitative analyses of the thematic group “attitude towards a person” as well as marking their common and distinctive characteristics.

1УДК 82312

ДІЕСЛІВНІ ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ ТА ІМПЛІКАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Островська О.М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Об`єктом дослідження статті є експлікація та імплікація категорії оцінки дієслівними засобами.

Основними засобами вираження оцінки є лексичні засоби, які мають сему оцінки в семантичній структурі та виявляються в художньому дискурсі експліцитно чи імпліцитно. **Актуальність теми** визначається дослідженням